

1929

Бібліографічний опис цього
видання вміщено в „Літописі
Укр. Друку“, „Картковому ре-
пертуарі“ та інших покажчиках
Української Книжкової Палати

4-та друк. Трансдруку
Зам. № 6503 · Тир. 5000
Укрголовліт № 1126.

Японія

Немов громом на ввесь світ ударило біля двадцяти п'яти років тому, коли виявилось, що таку велику та буцімто могутню державу, як царська Росія, побила маленька, порівняно, Японія. Отоді — підчас нещасливої війни 1904 — 5 року, куди втяг Росію царський уряд, уперше докладніше почули про Японію наші — російські та українські — трудові маси.

Після тієї війни міць і міжнародне значіння Японії ще більше виросло. Нині це одна з могутніх імперіалістичних держав з великими колоніальними володіннями і ще з ширшими захватницькими планами та зазіханнями. З натиском Японії болюче довелося стикнутися безпосередньо нашому робітництву та селянству підчас інтервенції, коли Японія тримала своє військо на нашім Далекому Сході з весни 1918 року по осінь 1922 року.

Росте економічна міць та міжнародня політична роль Японії; росте небезпека, що її викликає суперництво Японії з іншими капіталістичними державами — особливо з Америкою, за владу на Тихім океані. А поруч зросту капіталістичного господарства та військових сил, важчає тягар, що його несуть промисловий

пролетаріят та вбоге селянство Японії і невпинно назрівають ті внутрішні суперечності, що їх неодмінно несе з собою капіталістичний розвиток.

Японія — близька наша сусідка; вона — видатний концесіонер-орендар наших природних багатств на Далекім Сході; це могутня морська імперія, що охоплює понад 90 міл. свого і колоніального населення: Японія — одна з найхижіших держав суперниць у боротьбі за владу на Тихім океані; нарешті Японія — країна казково-швидкого промислового розвитку і зросту пролетаріату.

Тим то особливу цікавість нашу притягає ця країна, її нарід, його життя та шляхи розвитку.

Географічні дані про Японію.

Японія лежить на схід од нас. Найближчим шляхом — через Сибір — од України до Японії — щось із 12.000 кілометрів.

Коли ми глянемо на мапу Азії, то на схід од суходолу помітимо довгий ланцюг малих і великих островів, що трьома дугами розташувалися з північного сходу на південний захід, замикаючи собою низку морів біля азійського суходолу. Од південного рогу нашої Камчатки до острова Іессо (Хоккайдо) простягся ланцюг Курільських островів, утворюючи між собою і радянським берегом Охотське море; далі на південь, — вигнувшись, немов би ковбасою — горбом на південний схід, а лункою на північний захід — лежать основні великі японські острови: Іессо (або Хоккайдо або ще інакше, Мацмай), Ніпон (або

Хондо, або ще інакше, Хонсю); Сікоку і Кю-сю ці острови загороджують від океану Японське море, де західнім берегом є наша Приморщина і японський нині півостров Корея. Між Кореєю та островом Кю-Сю в Цусімській протоці лежить група Цусімських островів, що належать так само Японії. Од західнього рогу острова Кю-сю до острова Формози дугою простягся ланцюг островів Рю-Кю, і за ними — остров Формоза, або Тайван (що його японці одвоювали у Китаю 1894 року). Цими островами, Кореєю та Китайським берегом суходолу одгороджується Східно-Китайське море. Крім того Японії належить південна половина Сахаліна (японці звуть її Карафуто), що японці одержали після російсько-японської війни 1904—1905 року.

Біля берегів японських островів є ще багато дрібних островків. Острови Ніпон, Кю-Сю і Сікоку замикають внутрішнє, або „Японське Середземне море“.

Море це значно менше од нашого Озівського, та воно, порівняно тихе, бо захищено од океанських бур суходолом і всипане островами; береги його порізані придатними для кораблів бухтами, — і тому воно здавна відігравало велику роль, як шлях сполучення між островами.

Од середини східнього берега острова Ніпона тягнеться на південь ланцюг островів — Огасавара (або Бонінських). І між Формозою та китайським, берегом є ще група островів Пескадори, що також належать Японії.

Це — власні володіння Японії. Та крім них під владою Японії є ще низка орендованих територій та

сфер впливу. На азійським суходолі в оренді у Японії (на 99 років) лічиться півостров Квантунський (або Ляо-Дун) з портами Порт-Артур і Дайрен; орендні права на них Японія одібрала в царської Росії після війни 1904—1905 років; сферою економічного впливу Японії є Південна Манчжурія, де пролягає японська концесія—Південно-Манчжурська залізниця; фактично під японським впливом є також східня провінція Внутрішньої Монголії—Же-хе, що межує з південною Манчжурією і багата на мідь та інші гірничі поклади, і Шандунська провінція Китаю з портами Ціндао та Цзяочжоу. На океані, на південний схід од Японських островів розкидані так звані „мандатні володіння“ Японії. Це ті колонії, що їх Японія одержала „під управління“ після імперіялістичної війни 1914—1918 року, по розподілі одібраних німецьких колоній: це групи (архіпелаги) дрібних островів—Маріанські (або Ладронські), Каролінські і Маршальські.

На схід од Японії до самої Америки розгорнувся величезний Тихий океан. Безпосереднє за Японією в цьому океані довгим ровом з північного сходу на південний захід простяглася найглибша в світі морська безодня: на північ од ланцюга Огасавата вона зветься „прірва Тускарора“ завглибшки з 10 кілометрів (глибини її не виміряно—1925 року лот *) увірвався на глибині 9936 метрів); на південь од цих островів вона зветься „Філіпінською прірвою“, завглибшки теж понад 8 кілометрів.

*) Знаряддя для вимірювання глибин.

Широчезність і суворість просторів Тихого океану в значній мірі були причиною того, що аж до середини XIX століття Японія була мало зв'язана з далекими країнами. Коли невелике море відіграє роль найкращого зв'язку між землями, то занадто велике ставало за непереборну перешкоду такому зв'язкові.

Посідаючи на землі під своїм державним впливом мільйони квадратних кілометрів простору, Японія проте, має більш солоної води, ніж землі. Самих тільки японських островів біля 580, а всіх островів де керує Японія, налічується кілька тисяч; але велика більшість їхня — маленькі площею; деякі острови на півночі Курільського ланцюга і в ланцюгу Огасавара майже не заселені і використовуються, як притулки для рибальства та інших морських промислів.

Загальна площа основних володінь Японії (крім завойованих та орендних) 382.415 кв. кілометрів, тобто значно менша од нашої України, що займає 447 тис. кв. км. На цій площі живе біля 60.000.000 населення. З інших складових частин Японської імперії Корея осягає площу 217.826 кв. км., де живе біля 18 мільйонів населення; Формоза та Пескадори — 35.000 кв. кілометрів і Південний Сахалін — 34.000 кв. кілометрів.

Усього ж імперські володіння, без мандатних островів займають біля 670250 кв. кілометрів, що їх залюднює близько 90 мільйонів людности.

Острови Каролінські, Маріанські та Маршалські розкидані на тисячах кілометрів океанського простору; самі острови дрібні і малозаселені, але своїм

сфер впливу. На азійським суходолі в оренді у Японії (на 99 років) лічиться півостров Квантунський (або Ляо-Дун) з портами Порт-Артур і Дайрен; орендні права на них Японія одібрала в царській Росії після війни 1904—1905 років; сферою економічного впливу Японії є Південна Манчжурія, де пролягає японська концесія—Південно-Манчжурська залізниця; фактично під японським впливом є також східня провінція Внутрішньої Монголії—Же-хе, що межує з південною Манчжурією і багата на мідь та інші гірничі поклади, і Шандунська провінція Китаю з портами Ціндао та Цзяочжоу. На океані, на південний схід од Японських островів розкидані так звані „мандатні володіння“ Японії. Це ті колонії, що їх Японія одержала „під управління“ після імперіялістичної війни 1914—1918 року, по розподілі одібраних німецьких колоній: це групи (архіпелаги) дрібних островів—Маріанські (або Ладронські), Каролінські і Маршальські.

На схід од Японії до самої Америки розгорнувся величезний Тихий океан. Безпосереднє за Японією в цьому океані довгим ровом з північного сходу на південний захід простяглася найглибша в світі морська безодня: на північ од ланцюга Огасавата вона зветься „прірва Тускарора“ завглибшки з 10 кілометрів (глибини її не виміряно—1925 року лот *) увірвався на глибині 9936 метрів); на південь од цих островів вона зветься „Філіпінською прірвою“, завглибшки теж понад 8 кілометрів.

*) Знаряддя для вимірювання глибин.

Широчезність і суворість просторів Тихого океану в значній мірі були причиною того, що аж до середини XIX століття Японія була мало зв'язана з далекими країнами. Коли невелике море відіграє роллю найкращого зв'язку між землями, то занадто велике ставало за непереборну перешкоду такому зв'язкові.

Посідаючи на землі під своїм державним впливом мільйони квадратних кілометрів простору, Японія проте, має більш солоної води, ніж землі. Самих тільки японських островів біля 580, а всіх островів де керує Японія, налічується кілька тисяч; але велика більшість їхня — маленькі площею; деякі острови на півночі Курільського ланцюга і в ланцюгу Огасавара майже не заселені і використовуються, як притулки для рибальства та інших морських промислів.

Загальна площа основних володінь Японії (крім завойованих та орендних) 382.415 кв. кілометрів, тобто значно менша од нашої України, що займає 447 тис. кв. км. На цій площі живе біля 60.000.000 населення. З інших складових частин Японської імперії Корея досягає площу 217.826 кв. км., де живе біля 18 мільйонів населення; Формоза та Пескадори — 35.000 кв. кілометрів і Південний Сахалін — 34.000 кв. кілометрів.

Усього ж імперські володіння, без мандатних островів займають біля 670250 кв. кілометрів, що їх заляднює близько 90 мільйонів людности.

Острови Каролінські, Маріанські та Маршалські розкидані на тисячах кілометрів океанського простору; самі острови дрібні і малозаселені, але своїм

географічним розташуванням вони створюють немов би міст через океан, що підводить Японію до багатих південних морських країн, де панують уже англійці, голландці та американці; звідти вже близько до Філіппінських островів — американської колонії біля азійських берегів, до великих островів Індонезії, що становлять величезну імперію Голандії (т. зв. „Голандська Індія“) і до австралійських островних груп, що належать Англії.

Загалом, коли ми глянемо на мапу японських володінь в цілому, то нам відразу впаде в око надзвичайно показна з стратегічного боку будова імперії. Японські острови складають немов би велетенський частокіл, що тягнеться од Камчатки (50° північної широти) до самого екватора. Частокіл цей одгороджує радянські та китайські береги азійського суходолу од Тихого океану і втворює для Японії базу панування в околиць морях. Цю основну базу ще більше підсилюють інші володіння: Південний Сахалін дозволяє контролювати більшу частину Охотського моря і майже все Японське море аж до Татарської протоки; Цусімський архіпелаг та Корея створюють міст на азійський суходіл замикають Японське море і підсилюють вплив на Східньому Китайському морі, а Формоза та Пескадори — це база впливу на південно-китайському узбережжі, і, разом з мандатними ділянками — міст до колоніальних володінь держав-конкурентів.

Берегова лінія японських островів дуже кручена і вигиниста. Східній берег Ніпона, південні

острови і береги Середиземного Японського моря дуже багаті на тихі затоки та бухти, придатні для пристановища кораблям, що здавна сприяло розвиткові місцевого водного сполучення, і визначало наперед шлях розвитку країни, як країни морської. Сахалін і Курільські острови мають береги скелисті і малоприсадатні для пристані. На Формозі присадатних бухт теж мало.

Природа і багатства країни.

Ланцюги островів, що складають Японію, здебільшого фалдистого і вулканічного походження: це низка величезних гребнів, що підіймаються високо з глибин моря, навкося перехресшуючись на головних островах.

Основний напрямок гірських пасом — з півночі на південь, загинаючись потроху на захід, тобто — вповдовш основного напрямку самих островів.

Рівні місця та низини на чотирьох великих островах осягають менш ніж третину всієї площі суходолу; основна ж площа — під гірськими кряжами та їхніми одгалуженнями. Пересічна височина гір — півтора, або трохи більше, кілометрів над рівнем моря; але окремі верховини до трьох і навіть мало не до чотирьох кілометрів; такі на Ніпоні гора Он-даке — 2940 метрів, Фудзі-Яма (або Фудзі-Сан) — 3760 метрів; на острові Іессо — Такасі-даке — щось із 3300 метрів та інші.

Гори, здебільшого, вулканічного походження, а верховини — то загаслі, бездіяльні вулкани. Проте, крім загаслих вулканів, Японські острови багаті й на

вулкани діяльні, що над ними завжди стоїть стовп диму, гарячих газів та пари, і що з них іноді викидається полум'я і ллється розтоплена лява, знищуючи все навкруги.

Діяльних вулканів багато також на Курільському островному ланцюгу.

Уся ця смуга є районом землетрусів.

Землетруси для японських островів таке звичайне явище, що населення звикло вважати їх за неодмінну умову життя, як вітер або дощі.

Тільки помітних катастрофічних землетрусів в Японії буває пересічно 50—60 на рік; а незначне коливання ґрунту майже постійне; прилади для запису коливань земної кори (сейсмографи) відзначають більш, ніж 1.350 дрібних струсів на рік, тобто мало не 4 на день.

Але іноді бувають землетруси, що розвалюють до щенту цілі міста, знищують на сотні мільйонів майна і в наслідок їх буває сотні, тисячі й десятки тисяч людських жертв.

Останніми роками жахливі землетруси були 1 вересня 1923 року, коли зруйновані були міста Йокогама та Токіо, коли там загинуло біля 60.000 людности — переважно робітництва та взагалі бідноти, і коли господарство Японії втратило більш, як на 7 мільярдів майна; і другий, не менш страшний землетрус був 1925 року на острові Кю-Сю, з безліччю жертв і величезними втратами.

Лихо це трапляється завжди несподівано; наука ще не знайшла засобів передбачити його, хоч досліді над землетрусами поставлені в Японії найкраще в світі.

Японські гори здебільшого з кристалічних пород як граніт, гнейс тощо, та з вулканічних витворів, як базальт, вулканічна лави і т. ін. Є й нашарування, як вапнякові породи, шиферний брусняк тощо.

Металічні руди та інші мінеральні багатства в горах Японії є; особливо багато сірки і досить міді. Але на кам'яне вугілля та нафту Японія не багата; принаймні тих запасів, що лежать в японських гірських надрах, не може вистачити для потреб японської промисловости, і вишукування джерел палива за останні десятиріччя — це одно з найпекучіших питань для країни.

На воду Японія не бідна. Вітри з моря наносять досить опадів (подекуди навіть більш, ніж треба), а через горяну місцевість, перерізану долинами, западинами та заглибинами, застоюється вода в озерах, і утворюються річки. Озер, особливо гірських, проточних у країні досить багато, проте вони здебільшого невеликі; найбільше озеро — Біва, в південній частині острова Ніпона, в 70 кілометрів завдовжки і від 5 до 25 кілометрів завширшки. Менших озер, особливо багато на північному острові — Хоккайдо. Багато озер в Японії походженням ніщо інше, як заповнені водою жерла (кратери) загаслих вулканів. Озера здебільшого дуже красиві і нагадують швейцарські.

Для розвитку великих повноводних і спокійних річок у Японії немає умов. Малий простір од високих кряжів до моря та круті гірські схили спричиняються

до того, що японські річки недовгі, мілкі, вузькі, бистрі, порожисті, з безліччю водоспадів і непостійним рівнем води. Найбільші річки Японії—у північній частині острова Ніпон Кітакамі-гава з 300 кілометрів завдовжки (тече в затоку Сендей Тихого океану), і на острові Хоккайдо (Іesso)—Ісікарі-гава біля 275 км, що тече до Японського моря. Пересічна довжина численних річок Японії—60—100—150 кілометрів.

Частина річок у нижній течії—кілометрів на 20-70 од гирла придатна для судноплавства; деякі в гірлах розливаються, утворюючи досить широкі лимани.

Наймногководніша, спокійна і судноплавна річка Сінано-гава, біля 200 кілометрів. Більшість річок до останніх десятиріч використовувано тільки як сплавний шлях для лісу, а також для зрошення полів. Але за останніх півтора десятиріччя бистринь гірських річок стала в великій пригоді, як джерело електричної енергії, і Японія нині одна з найкраще в світі електрифікованих країн.

Кліматичні умови Японії визначаються двома головними чинниками: періодичними вітрами (мусонами), і холодними та теплими морськими течіями. Мусони дмуть літом з океану, тобто з південного сходу, а зимою з азійського суходолу, тобто з північного заходу. Океанський мусон, несучи вогкість, поміряє літню спеку; суходільний же мусон, що дме з сухих, закованих зимовими морозами просторів Манчжурії, Монголії та Сибіру, значно охолоджує повітря зимою.

Побіля південно-західних берегів Японії проходить тепла течія Куро-Сіву, немов би піч для Японії; але вплив цієї течії взимку на підсоння Японії не такий значний, як значний, наприклад, вплив теплої течії Гольфштрома на клімат Європи; терен японських островів неширокий, і холодні західні вітри, перелітаючи його, одбивають од берегів тепле повітря, що здіймається з цієї течії. А близько північних берегів Японії проходить холодна Сахалінська та Курільська течія, що дуже охолоджує не тільки підсоння Сахаліна та Курільських островів, а й острови Хоккайдо та північну частину Ніпона.

В наслідок цих умов, загалом, клімат Японії не такий теплий, яким він міг би бути за географічним розташуванням островів. Острів Хаккайдо (Іессо) лежить між 42 і 50 $\frac{1}{2}$ градусами північної широти; під цими ж широтами на заході знаходяться Алма-Ата, Ташкент, Тифліс, Батум, узбережжя Чорного моря, Балкани, Адріатичне море, Італія, Французька Рів'єра, Еспанія,—тобто місцевості майже без зими, де нормально вистигають помаранчі, цитрини, виноград, південні сорти тютюну, і на волі ростуть пальми. А на Хоккайдо—зима з глибокими сніжними заметами триває од 3 до 5 місяців, і клімат наближається до суворого, рідного сибірському, клімату Сахаліна. (Та й самий південний Сахалін—країна сибірського клімату і природи—лежить під широтами, однакими з широтами Ростова, Харкова та Києва). Північна частина Ніпона лежить під 37-42 градусами широти, тобто в тій смузі, де лежить Туреччина, Греція, Сіцилія—зовсім теплі

країни,— а в цій частині Японії, і навіть ще далі на південь, бувають багатосніжні і досить холодні зими. Гірські кряжі, що відміняють напрямок вітрів та затримують хмарність, утворюють значні коливання клімату в середині країни.

Клімат південної частини Ніпона помірно-теплий, на островах Кю-Сю та Сікоку та на Рю-Кю—підтропічний, а в південній частині цього ланцюга та на Формозі—тропічний, тобто вогко-гарячий.

На півострові Кореї підсоння з деякими відмінами, подібне до підсоння середньої та північної частини Ніпона, а на Курільських островах клімат суворий, з холодними зимами, та з частими туманами дощами й бурями влітку. Од великих дощів у Японії трапляються часами великі зливи ти повіді.

Із стихійних лих, залежних від кліматичних умов, завдають шкоди Японії морські бурі—взимку циклони, що несуть тумани, урагани та сльоту з Японського та Східньо-Китайського морів, і влітку та восени так звані тайфуни.

Тайфун—це велетенський вихор, що зароджується в південих тропічних морях через різницю нагрівання в сусідніх шарах повітря. Крутячись навкруги себе, він ширшає, захоплює сусідні шари повітря; стовп вітру, крутячись, досягає до 200 і більше кілометрів обсягу. Крутячись, тайфун разом сунеться вперед, здебільшого на північ, із усієї сили лютого урагану падає на бережні місцевості Китаю, Японії, нашого Далекого Сходу, чинячи іноді величезні розрухи. Тайфуни багато топлять кораблів у морі,—крім того завдають шкоди здебільшого бережним місцевостям;

на суходолі ж сила тайфуна розбивається об гірські
кряжі, і тому далеко од берега в середину країни
тайфун здебільшого не доходить.

Рослинність у різних частинах Японії відпо-
відає кліматичним умовам місцевості, і на протязі
всієї Японії дуже різноманітна і багата. На Куріль-
ських островах поруч з голими суворими скелями
узбережж, переважає суворі голчата рослинність
півночі: ріденька ялина, невелика сосна, піхта спра-
вляють таке ж вражіння, як у місцевостях північної
смуги сибірської тайги; тайга південного Сахаліна
могутніша, густіша; тут трапляються всі породи дерев
забайкальської тайги: ялина, сосна, піхта, модрина,
кедр укривають рідкою муро-зеленою щетиною дикі,
гірські кряжі, чергуючись з чагарником та зеленими
пастівнями по міжгір'ях та долинах.

На Хоккайдо рослинність мішана — це немов
би перехід од сибірської до своєрідно-японської. Ще
на півночі Ніпона трапляються сахалінські породи
дерев, але од середньої частини острова і далі на
південь починається одмітна японська рослинність,
надзвичайно різноманітна і багата. Лісу в Японії і до-
нині ще досить багато — майже половина всієї площі, а
от — луків болот та пастівнів (навіть не кажучи вже про
степи) майже немає; все це з прадавніх часів розроблене
під сільсько-господарські культури. Різноманітність
лісових пород визначається ще гористістю країни по
схилах гір, залежно од височини місцевості, од зати-
шку, од сонця та вітрів, навіть на невеликому протязі
можна натрапити — поруч на рослинні породи північної,
помірної і тропічної смуг. Різноманітністю ж рослинних

пород (усього біля 2500 назв) Японія ледве чи не перша країна в світі; самого тільки дерева налічується більш 160 пород; а культурних рослин більш чотирьохсот порід розводиться на городах, у садах полях та на плянтаціях Японії.

В лісах ростуть: сосна, кедр, ялина, клен жовтий, чорний та інші, липа, тополя, дика вишня (що її квітки у поезії правлять немов би за символ Японії), горіх, каштан, явір, берест; далі на південь—граб; ще далі—дерев'янистий очерет—бамбук, пальма, чайне дерево, камфорне дерево, японська сосна і на самому півдні—підтропічні рослини, як великі пальми, цукровий очерет, фігове дерево тощо.

З зернових хлібів найпоширеніша в Японії культура рижу, що росте на всіх великих островах, крім Хоккайдо; сіється також пшеницю, ячмінь, кукурудзу, різні породи проса (чуміза та інші). Із олійних рослин найпоширеніша культура різних бобів, зокрема—соевих. Боби йдуть не тільки на олію: переробляється їх на багато харчових продуктів, корм для тварин, а вичавки ідуть на технічні потреби. (До речі,—деякі породи бобів культивується у нас на Далекому Сході і збувається у Японію) З городини розводиться майже все, відоме в європейській городній культурі, а, крім того, багато різної місцевої харчової зелені і корневої городини, як напр.. земляний горіх, солодка картопля тощо. Садівництво дає помаранчі, цитрини, хіва, (водянистий, смачний овоч, (схожий на білу сливу, тільки—китицями), какі (схожий на великий персик завбільшки зайву, дуже солодкий, із своєрідним ароматом),

і всі садові породи, завезені з Європи та з Америки, головним чином—з Каліфорнії (місцевости, що славиться промисловим садівництвом і постачає овочеві консерви на весь тихоокеанський ринок). Проте і яблука, груші та інший овоч у Японії вироджується, втрачає аромат і смак, які їм властиві в Європі,—надто багато для них води.

З технічних рослин багато розводиться тих, що йдуть на тканина; рамі (китайська кропива), джут та інші, і, нарешті, дуже багато розводиться шовковиці для вигодовування шовкопрядної гусіні. На південних островах та на Формозі поширена культура чайного куща.

За породами звіра, птиці та іншої тварини Японія чітко поділяється на дві смуги: в північній—тобто на Сахаліні та Іессо (Хоккайдо) в лісових нетрях трапляються бурий ведмідь, лисиця, вовк, куниця, горностай, соболь, ласка, олень, заєць,—тобто ті звірі, що є і на радянському Далекому Сході. Деякі з них—особливо дрібний, цінний своїм хутром, звір куничої або тхорячої породи, є й на Курільських островах.

Починаючи ж з Ніпона і далі на південь трапляються такі тварини, яких у Сибіру та північному Китаї немає: так, на південних островах водиться невеличка мавпа—„макака“, подекуди трапляється чорний ведмідь (менший за бурого), японська антилопа і низка пород, що нагадують тварин тропічного пояса, як—лемур, летюча собака тощо.

Із дикої птиці найхарактерніші для Японії цибаті, як лелека, чапля, журавель, „бугай“, а з курячої

породи,—фазан, куріпка, тетеря тощо. Проте звіра і птиці на великих островах мало: країна густо залюднена, і вільного місця не вистачає.

Багаті цінним морським звірем, а ще більше—рибою, моря Японії: в районах північних островів здобувають багато тюленя, нерпи, „котики“, морського лева, моржа, лисухи, навіть китів тощо. Здобич та обробка риби найспожиточніших порід, як лососеві (кета, горбуша, лосось), макрель, оселедець, скумбрія, кефаль; і великих риб, як тунець,—що ними дуже багаті японські води,—є однією з важливіших складових частин господарства Японії.

Населення

Японія залюднена досить однорідною з національного боку масою.

Людом інших націй і мови заселені ті місцевості, що Японія придбала за недавні, порівняно, часи. На Курільських островах трапляються невеликі родові селища та кочові стояща камчадалів, алеутів; на Південному Сахаліні нечисленні тубільці—гіляки, орочі і прадавні, як гадають, жителі цих країн—„айни“. Доречі, айни—нарід дуже цікавий для науки своїм типом: вони зовсім не схожі на монголів; невисокі на зріст, але стрункої статури, вони мають не косо-прорізані, як у всіх монгольських народів, а прості очі, м'яке і хвилясте волосся; і головне—вражають дуже розвиненою волосатістю обличчя й тіла: довгі пишні бороди та вуса надають їм великої схожості з нормальним великоруським типом.

Усіх цих тубільців є трохи і на острові Хоккайдо. Ці тубільні племена живуть жалюгідно. Стоять вони на дуже низькому технічно-культурному рівні, письменности не мають; живуть ледве-ледве з примітивного мисливства та рибальства; ніхто не дбає, щоб забезпечити їм хоч найнеобхідніші умови для життя та розвитку; навпаки, їх експлоатують найгрубішими засобами, і вони потроху вимирають од злиднів, горілки та хвороб, особливо — од віспи та пранців.

На Формозі тубільці — мисливський, дуже пригнічений і забитий нарід малайського племені, що живе в горах та лісах окремими селищами та родами, в постійній ворожнечі проміж себе. Формозських тубільців приблизно 85 — 100 тисяч; крім того там живе біля 3.000.000 китайців і лише 200.000 японців.

Основна маса населення Кореї — корейці — хліборобський нарід старовинної культури, що здавна мав зв'язки з Японією та Китаєм і довго жив самостійним державним життям.

Безліч дрібних мандатних островів на півдні заселені полінезійськими племенами (муро-жовтавого кольору шкіри), що живуть з хліборобства, рибальства та збирання того, що дає тропічна природа.

Великі ж японські острови, а також близькі до них острови Рю-Кю та, почасти, Огасавара майже заспіль населені японцями. Японців на цих островах близько 61 міл.

За зовнішніми поверховими ознаками всі японці схожі на монголів і китайців: так само у них косо прорізані очі, жовтавий колір шкіри, чорне

тверде пряме волосся, рідка ледве помітна рослинність на бороді й вусах. Але, коли придивитись, то тип не однаковий: на півночі населення вище на зріст, ніж на півдні; трапляється тип з дуже випнутими вперед зубами, а в інших місцевостях цієї особливості немає; різні трапляються форми голови, та й у мові селянства різних островів трапляються відзнаки, що дають підставу гадати про різне прадавнє походження населення Японії.

Про мову, письменність та культуру японців, а також про соціальні умови та класовий розподіл ми скажемо нижче, після огляду господарства, а зараз кинемо побіжний погляд на історію цієї країни і держави.

Минуле Японії

Японія сучасного—країна високо розвиненої промисловости, капіталістична держава з гостро виявленими імперіялістичними стремліннями—зформувалася і почала розвиватись після революції 1868 року, коли національний капітал розірвав остаточно пута середньовічного феодалізму, що зв'язували виробничі сили країни і загрожували вже загниванням.

До половини ж XIX століття Японія була країною хліборобства, внутрішнього ринку, кріпацтва, своєрідних звичаїв і політичної замкнености—країною, багато де в чім подібною до московського царства, яким воно було 15-го або 16-го століття.

За переказами та легендами зародилось державне буття на островах Японії ще за давніх часів—років з 2500 чи 3000 тому. Але більш менш пере-

вірені відомості, та й то дуже неповні і хисткі, наука має поки що тільки років за 1900 до нашого часу. В ті часи, коли в межах римської імперії зароджувалося християнство, а на наших українських землях ще жили скіти, на японських островах населення жило племенами, що жили з хліборобства, рибальства, мисливства та скотарства, мали вже деяке залізне знаряддя, провадили між собою мінову торгівлю і керувалися родовими та племенними старшинами, що пізніше й утворили аристократію.

Про зв'язок тодішньої Японії з сусідніми країнами відомостей немає; навіть у Китаї, що був тоді дуже розвиненою і культурною країною, про Японію майже нічого не знали.

Років за 1500 — 1400 до нашого часу багатства старшинської верхівки уже настільки збільшуються, що починається боротьба за поширення впливу, за охоплення окремими владарями кількох володінь.

Протягом дальших століть точиться довга боротьба за об'єднання племен у державу. Одночасно оселяються у Японії чужоземці — китайці та корейці, що в їхніх руках зосереджується ремесництво, а також будійські манахи, що незабаром стають виразниками об'єднальних, самодержавницьких намагань. В цей період (VI-VII сторіччя за європейським літочисленням) з'являються і зародки постійної державної армії.

З VIII по XII століття утворюється вже централізована монархія. До початку цього ж періоду (712 р.) належить і перший писаний літопис.

В цей період, за китайськими зразками, культура керівної аристократичної і придворної верхівки досягла

досить високого рівня. Разом зростав і центральний паразитизм, падаючи подвійним тягаром на кріпацьку селянську масу, — і разом одрив двірської аристократії од інтересів провінціальних поміщиків. На ґрунті загнивання центру підсилюються знову окремі провінціальні владарі-аристократи, і протягом двох століть центральна влада остаточно занепадає.

Цар і його державний апарат (періодами було навіть по 2 царі в різних центрах) не мав ніякої влади; влада здебільшого зосереджувалась в руках командувачів військом — сйогунів, що їх влада згодом стала теж родовою, спадкотною. В процесі боротьби підупадала часами і влада сйогунів, а росла повна незалежність місцевих великих лицарів-землевласників (февдалів — по-японському вони звалися „дайміо“).

Пережила Японія в цей період і велику зовнішню небезпеку. 1274 та 1281 р. монголи, що їхня імперія охоплювала тоді більшу частину Азії і всю Східню Європу з українськими та північно-руськими князівствами, двічі нападали на Японію, мобілізувавши для цього величезну монголо-корейсько-китайську флоту. Японію визволив тайфун, що знищив усі кораблі завойовників біля японських берегів.

Війни між февдалами, з мінливими успіхами і переміщеннями територіяльних центрів, тривали до кінця XVI століття, коли в наслідок невпинного зросту товарності господарства і торговельного капіталу, нарізла конечна потреба в сильній центральній владі. Один за одним, військові диктатори — спершу Ода

Набунаги, а після нього — Хідейосі, спираючись на купців і землевласників, зацікавлених в кращих умовах для збуту продукції, закріпили центральну владу в своїх руках. До цього періоду вже дуже розвинулося ремесництво: обробка металу (японські мечі, мідяні вироби), та дерева (славетні японські лаковані вироби), текстильне кустарництво (шовк та інше), вироби паперу тощо. Високого рівня досягала культура вищих клас; було розвинене малярство; в літературі ширились ідеї про необхідність єдиного політичного порядку.

Хідейосі настільки зміцнив свою владу, що залишив її навіть своєму малому синові під опікою ради; але один з генералів — Токугава усунув сина Хідейосі і, захопивши центральну владу і титул сйогуната (правителя) в свої руки (1603 р.), остаточно зміцнив самодержавство; протягом 265 років владу тримав сйогунат династії Токугава.

Варто зазначити, що ця перемога інтересів торговельного капіталу припадала як раз на той період, — з 1580-х по 1650-ті роки, — коли в Московському царстві Іван IV, Борис Годунов, Шуйський та перші Романови прикручували феодалне боярство, зміцнювали центральну владу Москви, а на Україні точилася люта боротьба козацтва та міщан проти польської магнатської держави.

Увесь час, поки точилися усобиці феодалів, а також і після купецько-поміщицької революції 1603 року і протягом усього періоду сйогуната Токугава, поруч були, не скинуті, і старовинні царі („тенно“). Тихими паразитами вони жили з своїм двором замкнено

в місті Кіото, ні в що не втручалися, одержували свою частку з казни і, користуючись немов би божеською шанобою (за релігійно-вихованими поняттями японських царів і нині вважається особами божеського походження), волочили іноді навіть матеріально жалюгідне існування. А сам сйогун правив немов би від імени тих царів.

Правління нащадків Токугава було типовим правлінням торговельного капіталу. Самодержавство, боротьба з владолюбними намаганнями князів і разом сприяння їхній участі в господарському житті та нагромадженні багатств, зріст товарної продукції сільського господарства та ремесництва, що мусило втягти землевласників у лад торговельного капіталу; будування та влаштування внутрішніх торговельних шляхів, пільги для покірних продуцентів — поміщиків і купців; у політиці — замкненість (із чужоземців торгували тільки із голандцями та китайцями та й то в одному порті — Нагасакі, і під контролем); шпіонаж, люта цензура, невинний зріст тягару податків і утисків для селянства, — оце все найвідмінніші ознаки „періоду Токугава“.

Купецтво в цих умовах розвивалося; багатства їхні і можливість прикласти їх ширше та прибутковіше потребували більшого простору і зокрема — зв'язку з зовнішніми ринками. І настав нарешті час, коли потреби купецтва переросли рямці дворянсько-купецької кріпацької держави.

Саме в той період, коли й хижий капітал Європи й Америки, шукаючи ринків, почав уже простягати руки й до Японії, досягає і найвищої точки обурення

назрілих для промисловости капіталістичних сил проти застарілих форм державної влади й політики.

1853 року після кількох невдалих спроб зав'язати торговельні зносини, американська військова ескадра вдерлася до Йокогами і примусила сйогуну укласти з Америкою нерівноправний договір.

За цим договором для торгу чужоземців Японія мусила одкрити порти: Йокогама, Кобе, Осака, Нагасакі, Ніігата і Хакодате; чужоземним купцям надавалась низка привілеїв, в тім числі — непідлеглість японському суду, і Японію позбавлялось права збільшувати митні податки вище 5⁰/. Як бачимо, Японію притиснули тоді так само, як вона нині, разом з іншими, тисне Китай.

В 1854 р. такого ж договору домоглася від Японії царська Росія. Сйогунат не міг дати опору навалі; розгубившись, він почав кидатись у різні боки — і до даймію (князів землевласників) і до самураїв (дідна службова шляхта) і навіть до забутого Кіото'ського двора.

Для назрілих національно-буржуазних сил країни ці події перейшли терпець.

По всій країні, розпочавшись в найпромисловішій південній частині її, розлилися повстання самураїв під гаслом „геть чужинців“; набридлий сйогунат почали трактувати, як „незаконну“, „захватницьку“ владу, і їй протиставили „законну“ владу забутих кіото'ських „царів“, що були, мовляв, „божеського“ походження. (Звичайно, ця „законна“ влада мислилась не інакше, як під керівництвом тих сил, що повстали проти сйогуната).

14 років тривала боротьба між повсталими даймію та купцями і сйогунном, і 1868 року повстанці перемогли. А до цього часу і „божественний“ кандидат з Кіото, що йому на початку того заколоту було тільки 2 роки, підстиг; шіснадцятилітнього „тенно“ Муцухіто, нічим не видатного хлопчика, витягли з Кіото в Едо (Токію) і проголосили імператором („Мікадо“), приписуючи потім його здібностям та „генієві“ усе, що творилося капіталізмом.

Керівні роди чотирьох кланів — тих місцевостей, що були проводирями повстання і вели привід революції, зберегли за собою привід і в буржуазному державному будівництві; вони захопили джерела та командні висоти державного бюрократичного апарату, парламентарізму і господарського розвитку.

Шляхетство бучно „відмовилося“ од своїх застарілих і малоприбуткових привілеїв; за це воно одержало викуп, позбавившись заборгованости лихварям, що її взято було на державний рахунок, тобто перекладено на плечі селянства, ремесництва та купецтва, і набуло широких можливостей взяти участь у торговельній та промисловій гарячці, що охопила країну. Більшість февдалів з головою пірнула в вир промислової та торговельної спекуляції, зливаючися з буржуазією.

Перше десятиріччя на зовнішньому торгові Японії ще відчувалися примусові договори, але швидкий зріст національного капіталу і його активності, а також гнучка, далекосягла і сприятлива національному капіталові політика уряду досить швидко зменшили процент чужоземного капіталу в економіці Японії.

Придушивши повстання деяких незадоволених шляхетських кіл, що вибухло в 70-х роках, Японія швидко почала перебудовувати на європейський зразок армію і флоту.

1875 року Японія погрожуючи війною примушує Корею відкрити її порти для торгу так само, як за 22 роки назад це саме проробила було в Японії Америка. 1889 року проголошено конституцію.

1894 року Японія пробує пазурі на Китаєві. Розгромивши Китай у війні 1894 р. вона одбирає за Сімоносекським замиренням Формозу, Пескадорські острови, а Кореї вимовляє „незалежність“ од Китаю. Інші її претенсії звели на нівець чужоземні держави дипломатичним шляхом; Вей-Хай-Вей забрала Англія, а Порт-Артур — Росія: так би мовити, „вискочку“ вдарили по руках.

1900 року Японія брала участь у міжнароднім погромі Китаю, та й тут здобула небагато.

1902 року Японія зав'язала союз с Англією, скерований проти Росії і в оборону од Америки. А 1904 р., наслідком цього союзу, Японія розпочала війну з царською Росією — і за півтора роки перемогла, здобувши за Портсмутською угодою південну половину остр. Сахаліна, Квантунський півострів і Південно-Манчжурську залізницю.

З цього часу Японія стає в ряд так званих „великих“ імперіялістичних, тобто держав.

1910 року Японія остаточно приєднує до себе „визволену“ Корею; підчас війни 1914-18 р. натискує на Китай, захоплюючи нові пільги; 1916 р. вступає в імперіялістичну війну на боці англо-фран-

цузької групи, і наслідком цього одержує частину одібраних у Німеччини колоній у Китаї та на Тихому океані.

1918 року Японія виступає одним з ініціаторів і найупертішим виконавцем збройної інтервенції в радянській Росії і уводить своє військо на радянський Далекий Схід — в міста та на лінії залізниць Приморщини, Амурщини й Забайкалля.

Інтервенція закінчилась невдачею; японське військо виведено в жовтні 1922 року; воно пробуло на радянським терені понад 4½ роки (від 5 квітня 1918 року до 25 жовтня 1922 року; останній же крейсер покинув Владивостоцький порт 2 квітня 1923 року).

А 1924 року Японія склала з радянським Союзом торговельний договір.

Господарство Японії

З давніх давен Японія була хліборобською країною. Навіть після революції 1868 року протягом якихось двох десятиріч вона не втрачала ознак переваги сільського господарства над промисловістю.

Перші ткацькі фабрики з європейським устаткуванням та цементні заводи з'явилися в Японії на початку 80-х років, і по-первах зріст промисловості відбувався досить тугим темпом. Ознак аграрно-промислової країни Японія набуває вже після Японо-китайської війни 1894-5 р.р. Буйним же темпом початку промисловості з 1900-х років.

А яким швидким темпом загалом розгорталася промисловість, можна бачити хоч би з таких цифр

1889 року на ткацьких фабриках найбільшого текстильного району (Осака) було 115.000 веретін, а 1925 року їх стало більш 4 мільйонів, тобто в 40 раз більше. Зовнішній торг Японії розвивався так: з 1868 року до 1884 сума зовнішнього торгу виросла лише з 26 мільйонів ен*) до 63 міл. А через 20 років 1904, вона була вже 690 мільйонів, 1907 р. — 916 млн., і 1914 р. — 1.186.000.000 **).

Показні і цифри зросту ролі Японського капіталу в зовнішньому торгові. У 70-х роках чужоземний капітал посідав 95% зовнішнього торгу Японії, а японський — біля 5; у 1893 році чужоземний — 83%, а японський — 17; у 1907 р. — чужоземний — 60%, а японський — 40; у 1912 році — навпаки: 40 і 60; і в 1918 році — чужоземний — 20%, і японський — 80.

Таким темпом ішла Японія до нинішнього стану промислової країни, вона має „національного багатства“ 86 мільярдів, що з них 49 мільярдів падає на вартість споруджень та устаткування, 2½ мільярди — на грошові цінності і лише 35 мільярдів — на вартість землі та сільсько-господарської продукції.

Хліборобство понині відіграє дуже важливу роль в господарстві Японії. З хліборобської праці (з підмогою кустарництва) в Японії живе з 28 мільйонів населення.

Основна культура — ри ж, що є і основним продуктом харчування.

*) Ена — на золотий курс 97 коп.; фактично на ринку біля карб.

**) К. А. Харнский. «Япония в прошлом и настоящем».

На півночі, — та і в середній Японії — розводять ще проса, гречку, кукурудзу, пшеницю, ячмінь, боби скрізь — городину. Внутрішнього урожаю рижу ледь вистачає для спожитку тільки під добрий рік, коли вродить 55-60 мільйонів коку*), а здебільшого буває недостача мільйонів 8-10 коку, що довозиться з колонії (Формоза) та з-за кордону, переважно з Індо-Китаю.

Під культурами в Японії всього 6 мільйонів гектарів, в тім числі під рижем — щось із 3.150.000 гектарів. (На Україні засівна площа тільки під зерновими культурами близько 28 млн. десят.)

Селянство — здебільшого дрібні орендарі, що ледь ве б'ються над орендованими клаптиками, лізучи шкури, щоб виробити високу плату за оренду, податки, і щоб собі щось на прожиток залишилось. Обробіток землі китайський — городній, ручним знаряддям. Постійна турбота селянина — про угноєння; його здобувають відкіль тільки можна. Між іншим, в Японії дуже поширено угноювати риба'чим туком: зайві чи непридатну виловлену рибу гноять, сушать і використовують з неї штучне угноєння. Гною майже не вживають уже тому, що — скотарства в Японії майже немає; домашню тварину ніде тримати, бо все що хоч трохи придатне під ріллю, давно вже культивоване; птахівництво теж не розвинено.

Зате рибальство, морське мисливство, збір морських трав, черепашок тощо, в Японії розвинені.

*) Коку — 1.804 гектолітри, або 6,872 мірок; на вагу зерна близько 11 пудів, тобто стільки, скільки приблизно треба одній людині на рік.

дуже широко. Риба та інші продукти моря це і одні з основних продуктів харчування і предмет обробки та вивозу.

До останнього часу в цій галузі господарства переважає кустарщина, що її хижо експлуатують перекупщики — глитаї, лихварі, підрядчики тощо. Проте швидко зростає й велике капіталістичне промислове рибальство з тралерами й плавними консервними заводами. Ловлять оселедця, скумбрію, тунця, кету, горбушу, краба; здобувають тюленів та цінних котиків. Серед японських підприємств дуже поширене хижацьке, браконьєрське (без дозволу і договору) рибальство біля чужих берегів. Особливо страждають од таких хижаків-підприємців радянські риболовлі, краболовлі та інші морські промисли біля камчатських, охотських, сахалінських та Приморсько-Амурських берегів.

З давніх давен Японія одна з перших у світі країн по шовківництву, що одбирає теж головним чином, кустарницьку робочу силу. Під шовковицею більш 500.000 гектарів землі; і як допоміжна культура до хліборобства, і самостійно ця галузь господарства годує понад 18 мільйонів, тобто ледве не третину населення.

Шовк до останнього часу був одним з найголовніших предметів японського експорту (40%). Найбільше купує японський шовк (особливо прядиво-сирець) Америка: вона одбирає 75% вивозу; і от, коли Америка, натискуючи на Японію, менше закупати шовку, а особливо, коли в Америці зросло виробництво і споживання штучного шовку, на

Японії це відбилося ледве чи не так же катастрофічно, як землеструс. Легко уявити, якою загрозою є для Японії позбутись ринку збуту для шовку, коли згадати, що вивіз його сягає до 700 і 800 мільйонів на рік.

Крім цих головних галузей сільського господарства і дрібного ремесництва, де живиться землевласник, глитай, лихвар, підрядчик, перекупник, є ще безліч таких же промислів: виробка дерев'яних лакованих речей, плетіння з соломи черевиків, брилів, вироблення кустарного посуду, різбярство, і особливо усякі ткацькі та швацькі кустарні вироби, що до речі кажучи, відзначаються надзвичайною художністю, глибоким смаком і оригінальністю.

Місто й промисловість. Швидко зростають промислові центри Японії, і це — найяскравіший показник темпу, яким країна йде до перетворення сільсько-господарської основи господарства в основу індустріальну.

Багато з колишніх адміністративних та „освітніх“ (на стару мірку), центрів, що вславилися в історії, нині стали маловідомими напівмузейними пунктами, деякі зовсім зійшли на нівець; зате з торговельних центрів та портів виросли великі промислові міста. Ось як наприклад, зростали центри текстильної промисловости.

1895 р. в м. Осака було 487.000 населення, тобто менш, ніж нині в Києві; 1898 — там було вже 821.000 ч.; в 1920 — 1.252.000, а 1925 року — 2.107.000 чол., тобто стільки, як у Москві. Місто Нагойя за 17 років — від 1898 до 1925 — виросло з 244 тисяч

чол. тобто од нинішньої населености Дніпропетровського, до 762.000 чол.

З такою ж казковою швидкістю розвивалися центри металургійної та кораблебудівельної промисловости: в Токіо (столиця) 1898 року було 1.440.000 населення, а в 1920 вже 2.173.000; в Йокогамі (за півгодини їзди трамваем од Токіо—порт і промислове місто) 1898—194.000, а 1920—вже 423.000 населення; правда, ці міста, як уже згадувано, зруйновані землетрусом 1 вересня 1923 року, але нині вони знову відбудовані, і їхнє населення нині (1929 року) дорівнює, а може вже й перевищує, цифри 1920 року. Кобе (порт, кораблебудівельні заводи, доки) 1898 року був містом завбільшки з Саратов (216.000 нас.), а нині в ньому більш 650.000 населення. За 20 років—більш, ніж утрое.

Коли пригадаємо, що навіть за такого природнього приросту населення, як у нас (17 на тисячу за рік) і то природній приріст за 20 років дав би менше 50%, легко збагнути, що зростають міста головним чином коштом припливу нових кадрів робітників з села, тобто відбувається напружене переміщення центру ваги з села на місто.

Обробка шовку та бавовни складають основу однієї з наймогутніших галузей японської промисловости текстильної. Крім більш ніж 5 мільйон. веретін в Японії, японському капіталові належать підприємства більш ніж з 1 мільйоном веретін у Китаї, Якістю японський виріб бавовняного текстилю (головним чином дешевих сортів) значно нижчий од китайського, американського і англійського. Конкурує

ж він з ними на Тихоокеанських ринках,— головним чином на китайському,— дешевою ціною.

Дуже важливою галуззю, але разом і найбільш чішим місцем японської економіки є розвиток металургії і в зв'язку з цим видобуток руд і палива.

В надрах Японії багато міді; є крім того дуже багато сірки та інших не основного значіння покладів, але мало заліза.

Витоп чавуна з власних руд у Японії в 10 разів менш, ніж передвоєнний витоп його в Росії. Навіть з тим чавуном, що його дають домни колоніальних володінь (276.000 тонн*) річно дають чугуноливарні заводи в Кореї та в Китаї), Японія має лише біля 800.000 тонн свого чавуна, і мусить довозити його з-за кордону.

Сталі 1921 року вироблено на заводах Японії 558.000 тонн, а з Кореї та з-за кордону довезено 667.000 тонн.

Загалом сірку та мідь Японія має можливість навіть вивозити; деякими металами задовольняє внутрішні потреби, а найголовніше для промисловости— залізо, нікель, алюміній, оливу, цінк,— довозить із-за кордону.

Скрутно Японії і з паливом. Серед японського вугілля є сорти високої якості (антрацити і напівантрацити), але його надто мало.

Усього вугляного запасу, скільки його є під землею на японських островах, нараховується (за японськими дослідженнями) біля 6.309.000.000 тонн.

*) Тонна — 1000 кілограмів, тобто 61 пуд.

З них — із 3 мільярди на о. Іессо (Хоккайдо); 2.745.500.000 на о. Кю-Сю та мільйонів 560 з лишнім на Ніпоні. Крім того запаси Півден. Сахаліна — 1.256.000.000 тонн; Формози — 385 мільйонів і Кореї — щось із 81¹/₂ мільйонів тонн.

Як це мало — легко збагнути, коли завважити, що річний видобуток вугілля в Японії вже нині — більш 30 мільйонів тонн, і цього не вистачає; *) промисловість же що далі мусить ще розгортатись; а з другого боку — вугляні запаси Америки обчислені в 3 трільйони 225 мільярдів тонн; запаси СРСР (тільки ті, що відкрито і розробляється) — близько 1 трільйона тонн (в тому числі самий Донбас — 55 мільярдів).

Ще скрутніше Японії з нафтою.

В самій Японії її надто мало, та більшість родовищ її і малоприсадатна для експлоатації. А тимчасом характер розвитку світової техніки, як будівничої так і військової, потребує якраз нафти та продуктів її переробки: як може жити сучасне господарство без автомобільного транспорту, без аеропланів, без моторових човнів та кораблів, теплоходів і т. ін.? Величезні ж ділянки сучасної техніки розгортаються на прикладанні двигунів з внутрішнім горінням, — це вже не кажучи про той масовий вжиток, якого набрали гас, бензін, мазут тощо; тому не мати нафти — це для сучасного промислового господарства те ж саме що живій істоті — позбутися крови. І Японія змушена нафтові продукти довозити, та ще й у великій кількості. Вже 1919 року Японія споживала на

*) Цифри (заокруглені) за Берлінгом та інш. „Нов. Вост.“ кн. 16—17.

рік: бензину 33.000 тонн, а в цьому числі - чужоземного — 29⁰/₁₀₀; гасу — 161.000 тонн, в тім числі чужоземного — 78⁰/₁₀₀, (тобто — тільки 22⁰/₁₀₀ свого!); палива для моторів — 62.000 т., в тім числі привозного — 9⁰/₁₀₀, і машинових олій — 80.000 тонн, довозячи з них 12⁰/₁₀₀. Це ж було майже 10 років тому, а споживання нафти збільшувалось шаленим темпом; уже 1926 року воно виросло до 700.000 тонн, а це значить, що й процент довозу відповідно виріс. Скрута Японії з цього боку збільшується тим, що купувати нафтопродукти доводиться у Америки, тобто у найстрашнішого конкурента; 70⁰/₁₀₀ усього довозу гасу і всі 100 процентів довозу олій падають на Америку; крім того Японія імпортує нафтопродукти, особливо — бензин з острова Суматри, в Індонезії, що належить голландцям.

Таким чином, щодо палива, то низькосортне вугілля Японія має можливість навіть вивозити, а в високосортному вугіллі, що саме потрібен для промисловости, а також в нафтопродуктах, відчуває постійну гостру потребу, і відчуває її дуже болюче.

Оця потреба, тобто гонитва за вугіллям та нафтою, а також за залізом, що ускладнюється до того гострим суперництвом з іншими державами, особливо з Америкою, за вплив та владу на Тихоокеанських землях, — і визначає напрямки імперіялістичної політики Японії, а між іншим і характер її відношення до СРСР.

З інших гірничих багатств в Японії здобувається й розробляється, крім того, про що вище згадувалося: золото — в Кореї, на Формозі і на

деяких дрібних островах Японії; платину (на о. Хоккайдо), срібло, манган, вольфрам, цина, стигій, азбести (мало і низької якості), графіт то-що.

Транспорт. Корабельне будівництво. Основний транспортний засіб Японії, як країни островної і розкиданої на величезних морських просторах, звичайно, — пароплавство. Залізничне сполучення, — що правда, — теж досить поширене в Японії: сітка залізниць вкриває головні острови, обперізує береги; жваве залізничне будівництво в колоніях; але на самих островах залізниці обслуговують головним чином, потреби пасажирського руху густо населеної країни, а основна маса грузових перевозів падає на морський транспорт, що до того ж і дешевший за залізничний. (До речі це виняткове явище: в усіх інших країнах, навіть у Англії, основа залізничних операцій — грузові перевози).

Кораблебудівництво почало широко розгортатись у Японії з 90-х років, тобто — коли широких розмірів почав набувати зовнішній торг; та й воєнні потреби вимагали збільшення транспортних засобів.

1922 року Японія володіла комерційною фльотою, загальною місткістю близько 3.100.000 тонн (а це майже $\frac{1}{20}$ всього світового тоннажу). За кількістю кораблів і їхньою місткістю Японія посідала тоді третє місце в світі. (Перше — було за Англією — 19,250 тисяч тонн, а друге — за Американськими Сполуч. Штатами — 12,750 тисяч. До цього часу. цифри ці ще трохи збільшилися, але третє місце за Японією залишається. На такому ж місці стоїть Японія і в справі кораблебудівництва. В цю галузь промисло-

вості вкладено величезні капітали, і ті капіталісти що зацікавлені в цій промисловості зацікавлені та само і в закордонних ринках, і в поширенні влади на Тихому океані і в замовленнях на будування воєнних кораблів. Найбільші кораблебудівельні заводи та верфі—Міцубісі в Нагасакі, його ж у Кобе, Кавасаки в Кобе. Величезні заводи в Токіо — Йокогамі пошкоджені землетрусом 1923 року, нині знову відновлюються.

Електричне господарство Японії одно з найкращих у світі. Темпом розвитку електрифікації Японія перегнала Європу і Америку і густотою сітки наздоганяє Америку. За погоничів у цій справі правила з одного боку недостача вугілля і з другого безмежні джерела дешевої водяної електро-енергії, що надаються бистрою течією і незчисленними водоспадами гірських річок, і нарешті—забезпеченість міддю. Гідроелектричних устаткувань у Японії більш, ніж будь-де в світі. Трамвай, електричне освітлення, електро-моторове устаткування фабрик і заводів—це звичайні буденні речі японської економіки, що вросли вже в побут. Швидко відбувається перехід на електрику багатьох підприємств, що працювали паровими двигунами, і на черзі—електрифікація залізниць. Джерела водяної енергії в Японії, до того, великі, і використання їх одкриває перед Японією широкі перспективи.

Після війни

Японія, як ми вже згадували, брала участь у світовій імперіалістичній війні. Але витрати її на війну були дуже незначні; досить сказати, що живої сили

Японія втратила трохи більш за 200 чоловіка; участь її у війні виявилась головним чином в охороні своєю фльотою східних вод та в шаленому піднесенні воєнної промисловости, що виконувала як свої державні замовлення, так і замовлення союзників. Точніше кажучи, японський капітал широко використав війну для власного підсилення, та крім того, Японія взяла потім участь у розподілі захоплених колоніальних володінь Німеччини.

Треба зауважити, що за післявоєнний час особливо буйним темпом зростає капіталістичне господарство неєвропейських країн, що на них менше, ніж на державах Європи відбилась руїна війни; але і посеред цих держав (Сполучені Штати Америки, Канада, Австралія, Голяндська Індія, Японія) Японія за зростом багатств посіла одно з перших місць.

От подивимося, як відбувався цей розвиток.

Щодо хліборобства та скотарства, то тут, правда, цифри зросту незначні; вільних земель у Японії майже немає і урожайність можна підвищувати тільки вдосконаленням обробітку (гол. чином — засобів угноєння), а скотарство в Японії займає мізерне місце в господарстві і не має ніяких перспектив на розвиток.

Отже засівна площа під рижем (основна культура в Японії) за 14 років з 1913 по 1927, зростаючи невинно з року на рік, дійшла з 2954000 гектарів до 3146000 гектарів, тобто збільшилася усього на 6,5%; урожай за цей же період виріс на 21 процент, а урожайність з одного гектара — на 16%. Площа засіву рижу на Формозі збільшилась за цей же час на 22,4%.

Зріст цей не наздоганяє зросту потреб; він не завжди в силі забезпечити внутрішній попит, що теж збільшився за цей період.

Зовсім іншу картину дають показники розвитку промисловости, що з них найголовнішим є продукція та споживання вугілля, руд, нафти, електроенергії.

Видобуток вугілля, що нині перевищує 30 мільйонів тонн, 1923 року досягав лише 21.316.000 тонн, тобто виріс він за ці п'ятнадцять років майже на 40%.

Про зріст споживання нафти ми вже говорили як і про ті труднощі, що їх зазнає японське господарство в зв'язку з нестачею її. Труднощі ці послабилися останніми часами, коли Японія в наслідок договору з СРСР, взяла у нас концесії на Сахаліні і напружено почала розвивати здобування нафти там.

Витоплення чавуна в Японії, Кореї і на заводах Ляо-Дуна разом 1913 року становило 240.000 тонн, а 1926 — 900.000 тонн, тобто зросло на 275%.

Нині витоплення ще зросло і сягає понад 1 мільйон тонн. Кількість витопленого чавуна, що правда невелика коли рівняти її з продукцією чавуна в європейських державах або в Америці. Так наприклад, в Англії 1927 року витоплювано чавуна 7.417.000 тонн; в Америці — 37.025.000 тонн; у Німеччині — 13.103.000 тонн; у СРСР — 3.302.000 тонн; і т. д. Але темп розвитку в Японії незрівняно швидший, ніж у кожній з інших великих капіталістичних країн: тимчасом як Японія за воєнний і післявоєнний час збільшила витоплення майже вчетверо, Америка тільки

на 17,7%; Бельгія—на 50%; Німеччина на 20%, а Англія досі не досягла ще передвоєнного рівня в цій галузі індустрії.

Ще яскравіше свідчить про напружений зріст японської індустрії продукція сталі. Ця продукція перевищує витоп чавуна, бо крім використання своєї продукції, Японія ще довозить у країну чавун-сирець.

Отже в той час, як Англія з 1913 по 1927 рік з великим коливанням і труднощами збільшила продукцію сталі з 7.787.000 тонн до 9.253.000 тонн, а Америка—з 31,802.000 тонн до 45.059.000 тонн, тобто на 41,7%—в Японії од 1913 по 1926 рік включно продукція сталі виросла з 240.000 тонн до 1.250 тис. тобто більш ніж у п'ять разів (на 420 з лишнім процентів).

Знову, і тут бачимо, що хоч кількість продукції порівняно і невелика, але темп зросту надзвичайно швидкий.

Показний і рух, яким розвивався видобуток міді, що його розмір є показником забезпечення електрифікаційних потреб.

1913 року Японія видобувала 66.500 тонн міді; за часи війни цей видобуток ще збільшився (чужоземні замовлення); 1921—22 року він падає до 54.100 тонн; це—явище післявоєнної кризи, що виникла з припиненням воєнних замовлень і з затоваренням; а з 1923 року видобуток міді знову, коливаючись, починає рости і 1927 року трохи перевищує довоєнний, досягаючи 69.900 тонн. Тут збільшення процентно невелике, але сама кількість досить велика, коли взяти на увагу, що всі європейські країни разом добувають нині лише 135.100 тонн, тобто—69% довоєнного

видобутку. Особливо підупав видобуток міді в Англії. Правда, за післявоєнний час надзвичайно зросла продукція міді в північній Америці (на 47,7%, а кількістю—до 968,7 тисяч тонн), в Південній Америці—в Чілі (більш ніж вдсятеро, а саме—до 190.200 тонн), і в Африці—в бельгійській колонії Конго (майже в 12 раз, а саме до 97.000 тонн). Цим створюється велика конкуренція Японії, і коли перед війною японська мідна промисловість ставила 6,5% світового видобутку міді, то нині цей процент знизився до 4,6%. І всетаки Японія залишається одним із найкрупніших продуцентів.

Показний так само зріст машинобудівництва: од 1913 по 1925 рік продукція в цій галузі зросла з 22.000.000 крб. до 66.000.000, тобто на 200%.

Цінність електротехнічної продукції за той же період зросла з 32 мільйонів до 99 мільйонів, тобто на 210%.

Дуже знизилося зате кораблебудівництво, що досягши найбільшої цифри 1921 року, почало невпинно скорочуватися і 1927 року становило 65% до передвоєнного.

В легкій промисловості Японії найбільшу вагу має текстиль. І в цій галузі цифри показують буйний зріст. Споживання бавовни виросло з 20.644.000 пудів 1913 року до 37.063.000 пуд. 1927 р., тобто на 79,5%, і наздоганяє одного з найбільших продуцентів бавовняних тканин—Англію. Так само зростає швидким темпом і камвольна (шерстяна) промисловість: з передвоєнного часу промислове споживання вовни зросло у вісім раз, досягши 31.600 тонн.

Шовкоткацька і шовкомотальна промисловість Японії, тісно зв'язана з сільським господарством, зазнала за останні роки великого підриву, чому спричинився, між іншим, швидкий зріст після війни виробництва штучного шовку: зріст продукції штучного шовку особливо великий у Америці, де з 700.000 кілограмів 1913 р. продукція виросла до 35 млн. кілограмів 1927.; якраз Америка — основний споживач японського шовку.

Виробництво штучного шовку розвилось і в Японії, давши зріст з 400 т. к. 1923 р. до 4 млн. кіло 1927 р.

Промислове споживання гуми (кавчука), що є показником зросту автомобільної промисловості, тільки за два роки, — 1925—1926 — виросло з 13,200 до 18,300 тонн, що складає 3,3 проценти світового споживання.

І нарешті показані цифри розвитку зовнішнього торгу; в 1923 р. зовнішній торг Японії оцінювався сумою в 703 млн. крб., а в 1927 — біля 1.372 млн., при чому треба заважити, що за цей час економіка Японії пережила величезні стрибки: угору — підчас війни: вниз — підчас післявоєної кризи; знову вниз (1924—1925) в наслідок землетрусу 1923 року, і знову угору — 1925 року.

Відповідно до цього дуже зросла і торговельна флота Японії, а саме з 1.708 тисяч тонн 1924 р. до 4.033 тонн 1927 р.; остання цифра становить 6,2% до світового торговельного тоннажу, тобто визначає третє місце в світі: перше місце посідає Англія (29,6%), а друге — Америка (22,5%).

А перед війною Японія посідала лише 3,5% світового тоннажу і стояла на шостому місці серед світових держав.

Усе це разом яскраво показує величезну потужність, з якою капітал Японії намагається висунутися в перші лави світового капіталізму і особливо—на перше місце серед Тихоокеанських держав.

Стан селянства

Ми вже згадували, що Японія—густо населена країна. 61 мільйон на 382 тисячі з чимсь квадратних кілометрів—це виходить пересічно більш ніж 160 чол. на квадратний кілометр, тобто в два з половиною рази більше, ніж на Україні (біля 65 чол.). До цього ж треба додати, що в Японії—гористий вулканічний країні—великий процент землі, непридатної для селища, тобто густість населення на придатних землях значно більша. Землю всю майже (крім невеликих площин на Іессо) культивовано, і її мало.

На понад $5\frac{1}{2}$ мільйонів селянських родин припадає менш ніж 5 мільйонів «чо» землі (1 чо—0,99 гектару, або 2178 квадр. саж.)*). Населення ж росте, і землі взятъ ні-відкіля. Та й та земля, що є—здебільшого поміщицька: з п'яти з половиною мільйонів хліборобських родин тільки 1.725.828 господарств (31%) обробляють свою землю; останні ж, тобто—69% орендують землю, і з цього числа 1.531.177 родин (27,5%) своєї землі зовсім не мають. Поміщики

*) Сен Катаяма. „Правда“ 10/X—1926 р.

самі землі не обробляють: наймати землю в оренду голодному селянству значно прибутковіше для них, ніж господарювати самим. Більшість поміщиків (усіх їх 969192 володінь) на нашу мірку дуже дрібні: їхні „маєтки“—од 5 з лишнім гектарів (менш 5 десятин) до 20—21 гектара; на нашу мірку—це ледве-ледве заможний селянин. Але в Японії—такий поміщик—страшний і лютий глитаї, що висмоктує всю сирицю з хлібороба орендаря, спираючись на поліцію, суд, закон, парламент і всю силу держави. Великим поміщицьким маєтком вважається володіння од 50—500 гектарів; а більш 500 гектарів на всю Японію мають лише кілька великих магнатів. Обробляючи злиднену десятину або й менше, селянин повинен заплатити землевласникові біля половини врожаю, сплатити високі місцеві податки, стежити за тим, щоб земля була угноєна (звичайно, ні „парів“, ні „облогів“ ніяких там немає: вся родючість виснаженої землі будується на угноєнні), сплачувати невилазний борг власникові землі, лихвареві, постачальникам угноєння, і тремтіти увесь вік, що кожної хвилини власник може вигнати з землі, або що свій клопіт піде за борги—оце така постійна турбота селянина в Японії.

Звичайно, що рижу свого він здебільшого сам не їсть. Продаючи свій урожай високосортного рижу, він мусить купувати дешевий і поганий довізний,—та й то, як розкіш, а селяни сами здебільшого їдять картоплю, городину, травицю, морські водорості, ячмінь, та інде рибу.

Рижу та інших сільсько-господарських продуктів в Японії, як ми вже згадували, не вистачає, хоч

хліборобство в країні й розвинене. Тому землеволодіння—це прибуткове комерційне підприємство. Так на нього дивиться глитай-поміщик, так дивиться й великий капітал. За останні роки страшенна спекуляція землею: її скуповують у дрібних власників капіталістичні компанії, перекупувають і перепродають дрібні спекулянти та гешефтмахери, кожен—хоч би він потримався за ту землю тиждень—обов'язково збільшить орендну плату, доводячи орендаря до повної безпросвітності і безтяти.

Вибите з усякої можливості життя, селянство тікає в міста, іноді—в колонії, і навіть за кордон; але основна маса страждає так само. То й не дивно, що рижове та аграрне (земельне) питання в Японії стоїть дуже гостро. Хоч яке розпорошене, та забите селянство в Японії, а вривається терпець і йому. Рижові заколоти та сутички орендарів-селян з землевласниками вибухали не раз ще перед війною, а за останні часи набули майже постійного характеру: 1917 року сутичок таких було 85, 1921 р.—1780, 1923 року—1917. Підчас рижових заколотів 1918 року уряд вислав на приборкання селян 10 дивізій. Селян страшно побито і 7813 душ було покарано.

Траплялися вже випадки нападів цілими селами на садиби поміщиків: 1926 р. в провінції Кіото 500 селян села Міцзу району Цуцука підступили до поміщицького дворища; поліція стріляла, поранила 10 чол. і арештувала душ 20.

Обурення селян не обминає й влади. В провінції Нагано 1926 року були виступи безпосередньо проти влади. Повстанці напали на палац губерна-

тора, побили самого губернатора та поліційного пристава і скинули їх з другого поверху. Правда і в цьому виступі були ознаки великої ще реакційної плутанини в головах селянства. До нападу, як виявилось опісля, селян підбили самі поміщики, і селяне, б'ючи губернатора, протестували... проти закриття 17 поліційних районів. Уряд і тут жорстоко помстився: 800 селян посаджено у в'язниці.

Стосунки між селянами і землевласниками напружені до краю. Поміщики так самісінько міцно стоять на „основах власницьких прав“, як і колишні українські пани, і на з'їзді землевласників в Осака 1926 року лунали точнісінько такі змістом промови, як і на дворянських з'їздах та земських зборах царської Росії влітку 1905 року. „Землевласники, — мовляв, — обороняють право приватної власності і не можуть зробити ніяких поступок перед орендарями“. „Заколоти, мовляв, постають в наслідок шкідливої агітації заблуд-заробітчани, що повертаються на село з міста, розповторившись там та звикши до легкого хліба“, і т. інше.

Селянство Японії здавна має організацію „Селянський Союз“. Але союз цей розпорошений—і в ньому багато було реакційних елементів.

1921 року заснувалася, з ініціативи робітників, клясова селянська організація—Ніпон Номін Куміаї (Японський Селянський Союз), що розгорнув роботу на клясовій основі. Уже 1926 року організація мала 1366 селянських союзів з 107282 членами, а 1923-го — 1530 союзів з 163.000 членів.

Уряд намагається одурити селянство, пом'якшити ворожнечу його до поміщиків. 1924 року видано

закони про посередництво між селянами і поміщиками в конфліктах і разом з тим—на підставі законів про „збереження ладу в країні“ „агітаторів“, тобто тих хто наважиться обстоювати по суті інтереси селянства, пакують на 7—10 років у каторжну тюрму.

Наскільки значний авторитет Селянського Союзу в масі, можна бачити з того, що коли за ініціативою Союзу в липні 1926 року скликано конференцію голів місцевих філій союзу, то конференція змогла перевести всеяпонську селянську демонстрацію, що в ній узяло участь по країні 400.000 чоловік, при чому самий день демонстрації з'їзд оголосив неробочим днем. Уряд відповів на це численними арештами пристебнувши 60-ти арештованим лідерам Сел. Союзу обвинувачення в „образі величності“ (імператора).

За ініціативою „Ніпон Номін Куміаї“ у березні 1926 року зорганізувалася і політична Робітничо - Селянська партія „Родо Номінто“, що становить за мету організацію селянства для політичної класової боротьби в союзі з робітництвом.

Японський уряд, з тривогою стежачи за зростом селянського економічного і політичного руху, не обмежується кривавими придушеннями повстань, судовими репресіями та безсудними розстрілами. За допомогою дрібно-буржуазних елементів та угодовських партій він вживає заходів, щоб розколоти і дезорганізувати селянство, збити його організацію з класової революційної основи.

На допомогу поліції та поміщикам виступає реформистська (поміркована, угодовська) партія „Содомей-Кай“, що своєю агітацією спирається на праву

частину селянства в союзі. В наслідок цих заходів уже в кінці 1926 року од Робітничо-Селянської Партії „Родо Номінто“ одкололася права частина, заснувавши нову куркульсько-угодовську „Японську Селянську Партію“ (Ніпон Номінто).

Ця організація висовує в своїй програмі низку дрібних реформ, щоб досягти погодження з поміщиками (установлення права оренди, реформа фінансових органів на селі, страхування хліборобства, установлення державних монополій на продаж селянської продукції та на постачання угноєння селянам, заборону торгівлі жінками, заведення лікарень тощо), але навіть про зниження орендної плати вона не згадує, боячись, щоб не розгнівати панів-власників і не загородити шляхів до погодження.

Ця партія охопила тисяч 10 з правих елементів селянства.

Треба сказати, що й партія „Родо Номінто“ не завжди тримається на достатній височині революційної свідомости.

Так, на 3-му пленумі партії Родо Номінто ухвалено не приймати в партію надто лівих політичних течій, і тільки на 4-му пленумі це угодовське схиблення виправлено під тисненням живої науки життя.

Бо надто вже тяжкий стан японського селянства, надто жорстоке й нахабне тиснення землевласників та уряду, і з самих глибин, природньо постає революційний настрій селянства, що допомагає вияснити і ліквідувати зрадницькі спроби вихалаштати революційний зміст селянського руху.

Права організація селянства не зформувалась у політичну партію; її члени пристають то до дрібно-буржуазної партії „Ніпон Роното“, то до „Родо Номінто“.

„Родо Номінто“ ж розвивається й росте.

Привід у селянському клясовому русі та організації, як ми й бачили, веде клясово свідоме робітництво, що з його організацією зв'язане і революційне селянство. В тісному зв'язку з революційною організацією робітництва й будучина селянського руху.

Стан робітництва. — Робітничий рух. — Клясова організація

Тихий Океан—це колосальний, мало не чверть світу завбільшки, район сільсько-господарської продукції. Японія, коли не лічити Америки, що лежить далеко од острівних місцевостей, єдина промислова країна тут. Цим пояснюється її швидкий промисловий зріст.

Швидкий зріст промисловости в Японії веде з собою такий же зріст пролетаріату. Росте він якраз коштом отих сотень тисяч і мільйонів голодного селянства, рибалок, кустарів, що їх викидає злиденне життя, не даючи їм ніякої зачіпки для індивідуального господарства, і жене в місто продавати свою робочу силу. Експлоатуючи злидні цієї маси, буржуазія повсякчас пильно дбає, щоб зберегти в робітництві ту „святую“ невибагливість, ту готовість задовольнитись жебрацькою пайкою, яку виносив робітник із села чи з голодного ремесницького передмістя.

І байки про „самобутність“ японського народу, і забобонне царелюбство, і традиційна селянська пошана до старших,—усе пускається в роботу для цієї мети. Проте, тяжкі умови праці уже в 90-х роках—на світанку японської індустріялізації—викликають вибухи незадоволення робітників.

Та уряд, що в Японії, як ніде на світі, тісно спонений з капіталістичною буржуазією, легко придушував ці заколоти.

Японській буржуазії до останніх часів дуже допомагало те, що розвиток промисловости, зріст робітництва і наростання умов для робітничого руху відбувався по слідах досвіду Європи. І буржуазія, керуючись нюхом до своїх інтересів, добре вміла використовувати той досвід. У війні 1904 року широкі маси робітництва вміло задурювались патріотичним духом, хоч були вже й тоді невеликі гуртки новонародженої соціалдемократії, що від їхнього імені лідер японських соціалістів Сен Катаяма урочисто стиснув руку Плеханову, проголошуючи тим міжнародню єдність інтересів робітничої класи через голови гнобителів. Вдавалася буржуазія і до поліцейської робітничої організації, на кшталт російської „зубатовщини“ та „гапоновщини“. Мільйонер Сібусава ще в 1905 р. організував т-во з благочестивою назвою „Юайкай“, тобто „дружнє товариство“, що його метою ставилося провадити „мирне співробітництво“ робітників і хазяїнів, тобто задурювання робітництва. З цієї організації згодом, після цілої низки внутрішніх переломів, утворилась угодовська японська Федерація Праці (Родо Содомей). Той же Сібусава 1922 року

зорганізував другу — уже просто зрадницько-про-
вокаторську організацію „Спілка гармонії праці
капіталу“.

Але всупереч цим заходам, в боротьбі за по-
ліпшення долі росла організація робітничої класи як
професійна, так і політична, — росла розпорошено, ча-
сто — хибними шляхами, на тяжкому досвіді намагаючи-
ся шлях послідовно-революційний.

На фабриках та заводах Японії нині працює 5000000
робітників. На великих заводах особливо металургійних
та текстильних, працює по 12, 15, 20 тисяч робітників.
На текстильних фабриках основна маса — жіноцтво.
Широко експлуатується дитячу працю.

Умови роботи дуже тяжкі, — особливо для чорноро-
бів і жіноцтва. Од роботи до бруку вулиці і голодної
смерти — один крок. Середній робітник не завжди
може придбати ризу, а повинен задовольнятися де-
шевою і непоживною їжею. Заробіток кваліфікованого
робітника сягає до 2 ен, але це дуже мало, беручи на
увагу дорожнечу. Заробіток чорнороба — 50,40, і навіть
30 сен на день.

Охорони праці немає.

Як росло незадоволення робітників і воля до
боротьби, можна бачити із зросту страйків, поруч
зросту промисловости: 1914 року було 50 страйків
з 700 учасників; 1915 р. — 64 страйки з 7900 учасн.
1916 — 108 страйків, учасників 8400; 1917 р. — страй-
ків 398, учасників — 57300; 1918 р. — страйків 417,
участ. — 66.500; 19-го — 457 з 63.100 робітників; 1920 —
тільки 36.200 страйкарів, а 1921 року — знову страйку-
вало 60.600 робітників.

У страйках робітники виявляли надзвичайну витриманість і силу, але підводили їх часто проводирі угодовці, що виховували робітництво в дусі покори владі, яка буцім то „безстороння“, та „справедлива“ і може взяти на себе „посередництво“ між робітниками та хазяїнами.

Наскільки зберігались до останніх часів отакі державницько-патріотичні забобони в головах робітників, можна бачити з такого випадку: підчас великого страйку на кораблебудівельних заводах у Кобе, робітники, щоб показати свій патріотизм і довести непотрібність заводити військо в робітничий район, сами взяли на себе охорону дредновтів, що будувалися на заводі.

Проте, життя вчило: уряд сам доводив своїми діями, що він не безсторонній, а капіталістичний, і інакшим бути не може.

Досить зазначити, що професійні союзи у Японії і досі ще законами японськими не визнаються: фактично вони існують, і з ними, в міру потреби, рахуються, але при першій можливості уряд може визнати кожен союз за злочинне збіговисько і притягти до відповідальности.

Капіталісти заспіль не виконують обіцянок, і „закон“ завжди на їхньому боці. І наражаючись у боротьбі на такі явища, робітництво усвідомлює собі конечність непримиренно-клясової революційної позиції.

Ще на початку 20-х років на робітничих зборах боялись самого слова „соціалізм“, і соціалістів часто прохали покинути збори, чому сприяли угодовські проводирі Содомей-Кай з авантюриком і кар'єристом

Судзукі на чолі. А 1925 р. вже ліва частина федерації робітничих союзів „Ніхон Родо Содомей-Кай“ розкололось на угодовську і революційнішу „Родо Хйогікай“ (її звуть у Японії „Червоною“, хоч вона на цю назву і не зовсім заслуговує).

І якраз ця частина росте: у квітні 1925 року вона охоплювала 32 союзи з 13000 членів; у січні 1926 р. 21000 членів, і в березні вже 32.000 членів. А тимчасом охоплення маси угодовською частиною зменшилося з 28000 членів до 16.000.

На з'їзді Родо Хйогікай 1926 року ухвалено резолюції про єдиний фронт профсоюзного руху, про організацію фабрично-заводських комітетів, про неодмінність робітничої політичної партії і засуджено угодовство.

Нас, з нашими поняттями про багатомільйоновий членський склад профсоюзної організації, можуть здивувати наведені мізерні цифри. Але треба зауважити, що й понині увесь робітничий рух Японії об'єднує не більш за 300000 робітників. До того ж рух розпорошений по різних „незалежних“ і незв'язаних проміж себе союзів; їхніми проводирями виступають угодовці, анархо-синдикалісти, і просто пройдисвіти, що затушковують революційне призначення робітничої боротьби за свій добробут і відхиляють рух од політично-революційного шляху розвитку. Професійних організацій багато; найбільших з них три, що об'єднують більше 100.000 робітників. Кожна з них гуртується і біля своєї політичної партії. Найправіша організація „Родо Содомей“; їй відповідає політична право-угодовська група „Сякай Мінсюто“; центральна „Ліга японських

профсоюзів" має трохи „лівіше" політичне об'єднання Ніпон Роното; і нарешті ліва—Японська Рада Профсоюзів „Хйогікай" утворює політичну робітничо-селянську партію „Родо Номінто".

За великий мінус у японському робітничому русі правлять понині пережитки в робітничій клясі пошани до влади, боязкості перед нею, патріотизму, обминання політики та надії на реформи, що їх оберігають і прищеплюють робітничій масі буржуазна преса і зрадницьке, угодовське проводирство.

Лідером впливової і понині робітничої організації „Родо Содомей" і партії „Сякай Мінсюто" є безпринципний гнучкий і нерозбірливий у заходах політикан Будзано Судзукі, що безліч разів зривав успіх робітничого руху.

Демократії в угодовському профсоюзному русі немає: і лінію установлює і всі справи вирішує верхівка, з лідером на чолі.

Заснувалася нещодавно (1926) в Японії і соціал-демократична партія. Гуртує вона неширокі кола інтелігенції, і нічим невідрізняється од дрібнобуржуазних партій. Впливу на робітничу масу не має. Проводир партії—професор Абе-Ісо.

Невелика група цілком клясово-свідомого робітництва і інтелігенції утворює комуністичну партію Японії.

Партія має ще малі зв'язки з широкою масою, і працює в глибокому підпіллі, в неймовірно жахливих умовах, підскаженим терором. Проти комуністів—і уряд, і праві реформісти, і темнота та несвідомість значних шарів робітництва. Коли навіть угодовський робітничий

рух відбувається в напівлегальних умовах, то належність до комуністів вважається за тяжкий злочин. Урядові репресії, відповідальність по суду, адміністративні арешти, облави, фашистсько-хуліганські напади та розправи, розстріли — оце та обстановка, що в ній доводиться працювати комуністам.

Навіть не комуніста, а анархо-синдикаліста, Осуги Сакайя, що в своїй роботі висловлювався не раз проти комунізму, — 1924 року задушив „патріот“ жандарський капітан, задавивши при цьому і жінку його і семилітнього хлопчика — небожа; убивця обороняла вся буржуазна преса; його засудили на кілька років ув'язнення, а через рік він уже був у Китаї з якимись таємними дорученнями.

Після землетрусу 1923 року на корейців, робітничих діячів і особливо на комуністів впоряджено було хвилю облав і кривавих погромів, з різаниною і розстрілами.

Починаючи з 1926 року понині переведено низку судових процесів проти комуністів, що закінчувалися присудами до 7 років тюрми.

Репресії особливо збільшилися з березня 1928 року, коли, готуючи інтервенцію в Китаї для захватів і придушення китайської революції, японський уряд та буржуазія заповзялися розгромити і найнебезпечніше для них комуністичне крило робітничого руху. У квітні того ж року в бюджет внесено додатково 2 $\frac{1}{2}$ мільйони ен на організацію сітки з 200 спеціальних поліцейних агентств, добре знайомих з комунізмом. До цього відділи поліції, впоряджені спеціально для боротьби з комунізмом, були на о. Хоккайдо

і в тих префектурах (поліційних округах), де розташовані найбільші промислові і портові міста—Токіо, Осака, Кіото, Кобе, Нагойя, Цуруга, Сімоносеки, а також у префектурі Нагано, де найбільш бойового характеру набирає селянський рух.

Люті репресії на який час придушують активність комуністів, але кінець-кінцем ці переслідування революціонізують маси і в наслідок більше зростає комуністична партія. Виросла компартія кількісно і якісно і в наслідок хмари переслідувань, що відбулася по-весні 1928 року.

Робітники упевнюються, що якраз комуністи кличуть до вірного шляху боротьби, а разом з тим на практиці робітники спостерігають ганебну роль реформістів, що в переслідуванні комуністів та лівого профруху доходять до прислужництва охранці та співробітництва з нею. І ці спостереження потроху одхиляють робітництво од надії на угодовців.

Які не тяжкі умови комуністичної організації і боротьби в Японії, але під тиском цих умов зростає класова політична свідомість робітництва, і робітнича маса лівіє. Значним плюсом у розвитку революційної свідомости робітництва є те, що японська буржуазія за короткий час свого панування не встигла розповрити робітничої класи релігійними забобонами, примарами парламентської демократії і дрібною копійчаною милостиною набавок. Вона щирить зуби проти робітництва і селянства з одвертою люттю, тисне неприховано; становище робітництва до краю тяжке,— і цим створюється вдячний ґрунт для швидкого розвитку масової свідомости.

Революційний рух японського робітництва не одрі-
заний од світового. В той час, як жовті (угодовські)
організації слабо зв'язані з світовим об'єднанням жо-
тих профсоюзів, уже тому, що в своїй розкладницькій
роботі вони спекулюють саме на національних осо-
бливостях Японії і т. ін., — революційне крило япон-
ського профруху тісніше зв'язується з світовим об'єд-
нанням — Профінтерном. Боротьба за єдиний фронт
боротьба за об'єднання профруху Сходу й Заходу, та
за встановлення єдиного фронту між профсоюзами
Китаю, Японії і СРСР для боротьби проти імперія-
лізму на Тихому Океані дала вже певні наслідки.
У травні 1927 року зорганізувався Тихоокеанський
Секретаріат Профінтерну, що охоплює робітничий рух
Китаю, Японії, Кореї, Філіпін, Індонезії і взагалі Тихо-
океанського узбережжя; 1928 року відбулася Тихо-
океанська конференція профсоюзів. Під безпосереднім
керівництвом свого організаційного центру лівий
профрух у Тихоокеанських країнах викриває роз-
кладний характер угодовства, — його зрошування
з підприємськими організаціями, підтримку ним капі-
талістичної раціоналізації, слухняність до капіталі-
стів, ворожість до революційного визвольного шляху,
і загалом — зрадницьку суть і мету жовтих організа-
цій. Життя висуває багатий матеріал для цієї боротьби
і в її процесі ростуть лави лівої частини робітничого
руху і виковується в робітничій масі клясово - револю-
ційна свідомість.

З певністю можна сказати, що робітничим та се-
лянським масам Японії належить велике майбутнє в
світовій боротьбі праці з капіталом.